

INFORMATICA EN RECHT

Een overzicht

door

G. VANDENBERGHE*

I.C.M.-fellow

INLEIDING

1. De informatica (*) nam sinds de tweede wereldoorlog een dergelijke vlucht dat slechts weinig aspecten van het maatschappelijk leven er onberoerd door bleven.

Aldus kwamen ook vele raakpunten tot stand tussen informatica en recht. Zonder aanspraak te maken op volledigheid, is het de bedoeling om in dit overzicht deze verschillende raakpunten te systematiseren, er de problematiek van te situeren en naar de voornaamste te raadplegen bronnen te refereren.

2. Duidelijk kunnen twee deeldomeinen worden onderscheiden: het *informaticarecht*, dat de juridische problemen onderzoekt welke door de informatica gesteld worden; en de *juridische informatica* die de mogelijkheden onderzoekt die de informatica het recht te bieden heeft.

Terwijl het informaticarecht dus eerder als behorend tot het recht moet worden beschouwd, is de juridische informatica een deeldomein van de informatica.

3. In zijn bekende monografie „*Computing Law; Perspectives on a new legal discipline*” (1) bepleit P. Seipel dat de samenvoeging van informati-

---

* De auteur dankt het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en Prof. Dr. A. J. VLERICK, Directeur van het Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Gent, die hem in de gelegenheid stelden het hier behandelde thema in de Verenigde Staten te bestuderen.

De verschillende technische termen worden hierna kort omschreven. Elke asterisk verwijst naar de termen die in deze voetnoot voorkomen.

(*) *Informatica*: de wetenschap die de verzameling, de opslag, de verwerking, de distributie en de rapportering van gegevens bij middel van geautomatiseerde systemen (waaronder in het bijzonder de computer) bestudeert.

(1) SEIPEL, P., *Computing Law, Perspectives on a new legal discipline*, Liber Förlag, Stockholm, 1977.

carecht (*DP-law*) en rechtsinformatica (*Legal Informatics*) synergetisch het ontstaan geeft aan een nieuwe discipline „*Computing Law*” genaamd (2).

Inderdaad creëert de juridische informatica zelf ook problemen van informaticarecht.

4. Ook de term *Jurimetrie* wordt thans vaak als een overkoepelende term voor het „Informatica en Recht” domein gebruikt.

Aan de oorsprong van deze term ligt het bekend artikel „*Jurimetrics, the next step forward*” van L. Loevinger (3) waarin met „*Jurimetrics*” het wetenschappelijk onderzoeken van juridische problemen werd bedoeld (4).

Thans wordt de term in een bredere betekenis gebruikt. A. Bos onderscheidt in de jurimetrische literatuur drie facetten: het gebruik van kwantitatieve methodes (statistiek, wiskunde, modellen, simulatie), dat van de elektronische informatieverwerking en dat van het positief recht (5). Beide eerste facetten kunnen voorzeker samengesmolten worden: de informatica is een veelal onmisbaar instrument voor het toepassen van kwantitatieve methodes.

Aldus overkoepelt de *Jurimetrie* de juridische informatica en het informaticarecht (6) (7).

---

(2) „*Computing law (...)* stands for more than a simple juxtaposition of two distinct parts constituted by legal informatics and DP law: it involves an *integration of the highest level* where the two subfields are not only overlapping but also offer each other methodological support. *Their interface is actually to be regarded as one of the particularly interesting aspects of the discipline (...)*. EDP security, standards, automation of legal decision making and regulation of public EDP-systems illustrate interface areas of this sort”, (SEIPEL, P., *a.w.*, blz. 230).

(3) LOEVINGER, L., *Jurimetrics the next step forward*, oorspronkelijk verschenen in *Minnesota Law Review*, april 1949, 455 e.v., hernomen in tijdschrift *Jurimetrics Journal*, september 1971, 3; zie ook *Communication Sciences and Law, Reflections from the Jurimetrics Conference 1963*, Editors L.E. ALLEN en M.E. CALDWELL, Bobbs Merrill Cy, New York, 1965.

Vaak ook wordt vertrokken van de *Cybernetica*, LOSANO, M., *Giuseibernetica, Macchine e Modelli, Cibernetici nel Diritto*, Einaudi, Torino, 1969, vgl. STEINAVER, P.H., *L'informatique et l'application du droit*, Editions Universitaires, Fribourg, 1975.

(4) LOEVINGER, L., *a.w.*, *Jurimetrics Journal*, sept. 1971, 31.

(5) „*Jurimetrie*” door BOS, A., in: *Rechtssociologie en jurimetrie* door MABIJER, J.M.M., e.a., Kluwer, Deventer, 1970, blz. 106.

(6) In dezelfde zin: in het speciale nummer „*Jurimetrie*” van het Nederlandse rechtstijdschrift *Ars aequi*, Jaargang XVIII, II SCHUIT, S.R., blz. 449; ook het tijdschrift *Jurimetrics Journal* (zie onder nr. 50) behandelt beide aspecten.

(7) Een aantal werken behandelen beide domeinen op evenwichtige wijze. Meest bekend is de compilatie van FREED, R., *Computers and Law, a reference book*, 5 uitg., Boston 1976, herwerking in voorbereiding. HOLMES, G.W. en NORWILLE, C.H., *The law of Computer*, Creative Business Library, Institute of Continuing Legal Education, Hutchins Hall, Ann Harbor, Michigan, 1971, en CHAMOIX, J.P., *Le juriste et l'ordinateur*, Librairie Technique, Paris, 1972, zijn introductieboeken. Ook *Computer en recht; 12 voordrachten over juridische informatica*, onder redactie van DE GRAAF, F., Kluwer, Deventer, 1972 en het speciaal nummer *L'informatique et le droit commercial* van de *Revue de Jurisprudence Commerciale*, 1979, 376 e.v., behandelen beide domeinen.

5. Het indelen van het recht in nieuwe categorieën is een kiese aangelegenheid. Een pragmatische aanpak lijkt te moeten worden verkozen (8). Het liefst beperken wij ons tot de zeer correcte feitelijke vaststelling van S.R. Schuit: „Wat de beoefenaars van de jurimetrie bijeenbrengt is de noodzaak om geïnformeerd te zijn over de beide objecten, over het recht én over de werking van een computer. Hoewel ze met volstrekt verschillende problemen bezig kunnen zijn bestaat er behoefte tot communicatie. Dat komt omdat ze allemaal de straling voelen van dezelfde zon: *de automatie*” (9).

AFDELING 1

HET INFORMATICARECHT

6. Het informaticarecht is dat gedeelte van het recht dat betrekking heeft op de informatica. Het situeert zich in het bijzonder in volgende domeinen: contracten, aansprakelijkheid, privacy en transnationale gegevensflow, bescherming van programma's, electronic funds transfer, misdrijven bij middel van computer, anti-trust recht en bewijsrecht (10).

1. COMPUTERCONTRACTEN

7. Met het automatiseren van een organisatie gaat normaal het sluiten van heel wat contracten gepaard. Zij betreffen in het bijzonder de aanschaf van *hard- en software* (*).

Bij de *software* dient dan nog onderscheid te worden gemaakt tussen de systeemsoftware, die zeer nauw met de werking van de hardware is verbonden, en de toepassingssoftware (*).

(*) Een computerconfiguratie bestaat uit *hardware*, d.i. de computer zelf met randapparatuur, en *software* (ook programmatuur genaamd), deze bevat de routines en procedures volgens dewelke het computersysteem gaat werken.

(*) De *toepassingssoftware* beoogt concrete toepassingen door de machine te laten verwerken. Zij wordt meestal individueel, voor een welbepaalde toepassing ontworpen. Soms, voor courant voorkomende toepassingen (als boekhouding, loonberekening, enz.), kan gebruik gemaakt worden van *packages* welke voor een individuele toepassing geen of slechts nog een beperkte aanpassing vereisen. De *systeemsoftware* bestaat uit meestal door de leverancier van de hardware geleverde programma's, die tot doel hebben de machinedelen te besturen en te laten samenwerken op een zodanige manier dat de hardware op een toegankelijke en efficiënte wijze wordt benut.

(8) Volgens J. NARAIN is het beste criterium de „human needs” ..., zie: *Classification of the law, a realist view*, blz. 46, in *The division and classification of the law*, editor J.A. JOLOWICZ, Butterworths, London, 1970.

(9) SCHUIT, S.R., *a.w.*, *loc. cit.*

(10) Uitstekend overzichtswerk over het informaticarecht is TAPPER, C., *Computer Law*, Longman, London en New York, 1978; bedoeld voor de niet-jurist: BIGELOW, R., en NYCUM, S., *Your computer and the law*, Prentice Hall, 1975; een overzicht van rechtspraak in de U.S.A.: SCHLESINGER, R.N., *Case Digest, Computer Law Journal*, Vol. 1, 1979, 573 e.v.

De *hardware*, en meestal ook de systeemsoftware worden verworven bij een computerleverancier, via koop, huur of leasing.

Voor de toepassingssoftware kan gebruik gemaakt worden van de diensten van de leverancier, of van deze van een *softwarehouse* dat zich specialiseert in het ontwerpen van toepassingssoftware. Vanzelfsprekend kan de toepassingssoftware ook door interne mensen worden geschreven, zo al voldoende *know how* aanwezig is. Doet men een beroep op externe krachten, dan onderscheidt men het werken in regie (waarbij het werk per uur wordt betaald, veelal zonder voorafbepaald plafond), van het werken tegen forfait waarbij een globale prijs voor de toepassing is overeengekomen. Ook dient de mogelijkheid te worden vermeld voor een organisatie om haar gegevens buitenshuis, bij een gespecialiseerde instelling, *servicebureau* genaamd, te laten verwerken. Eventueel is de organisatie met eigen *input-output*apparatuur, over een telefoonlijn, rechtstreeks op de centrale computer in het servicebureau aangesloten.

Tenslotte dienen heel wat nevencontracten te worden gesloten. Zij betreffen verzekering, onderhoud, aanwerving van personeel, etc...

8. Een voorbeeld. Een ingenieursbureau heeft meerdere toepassingen te automatiseren. Er zijn complexe berekeningen, die bijzonder veel geheugencapaciteit van een computer vereisen. Daarvoor kan best over de telefoon worden aangesloten op een servicebureau dat over een „*main-frame*” (zeer grote) computer beschikt.

In het ingenieursbureau zelf zal dan enkel de *input-output*apparatuur staan, langswaar de gegevens worden ingebracht en waarop de resultaten worden weergegeven. Een video-terminal en een printer (drukeenheid) lijken aangewezen. Voor andere, courante berekeningen kan best een minicomputer worden aangeschaft. Deze kan ook worden gebruikt voor administratieve toepassingen als boekhouding en facturatie. Zo het ingenieursbureau maar een klein aantal personeelsleden telt, zal het verkiezen voor de loonberekening gebruik te (blijven) maken van de diensten van een sociaal secretariaat. De sociale wetgeving wijzigt zo snel dat het ingenieursbureau zich voor haar klein personeelsbestand niet rendabel een loonprogramma kan aanschaffen met de verplichting om het *up to date* te houden.

9. De contractuele moeilijkheden die zich stellen zijn van velerlei aard. Leveranciers maken meestal gebruik van standaardcontracten. Deze karakteriseren zich door hun eenzijdigheid. Dit zowel in hetgeen ze bevatten (vaak leonijnse bedingen), als in hetgeen ze niet bevatten (essentiële elementen, als disponibiliteit). Slechts recentelijk hebben enige leveran-

ciers ingezien dat een goed contract ook een goed commercieel argument kan vormen. De toenemende bewustwording en aandacht van de computergebruiker is daar niet vreemd aan.

De grootste leverancier, I.B.M., blijft nochtans de markt domineren met de meest eenzijdige contracten, en stelt dat deze niet bespreekbaar zijn.

10. Wat de toepassingssoftware betreft zijn de problemen van een andere aard. De toepassingssoftware is het meest delicate onderdeel van iedere automatisering (11).

Contractueel ligt de moeilijkheid hem in het precies definiëren van de te programmeren taken en van het beoogde resultaat; en in het toewijzen van de respectieve taken en verantwoordelijkheden.

11. Gezien de specialiteit van de problematiek ontwikkelden zich in de Verenigde Staten organisaties die zich in het negociëren van computercontracten specialiseerden.

Meest bekend zijn de Brandon Consulting Group Inc. o.l.v. D. Brandon(12) en International Computer Negotiations Inc. (I.C.N.), o.l.v. J. Auer(13).

Grottere ondernemingen ontwikkelden vaak een interne, gespecialiseerde staf(14).

12. Deze problematiek heeft ook in de literatuur veel aandacht gekregen. In de U.S.A. zijn er de standaardwerken van Brandon en Segelstein(15) en van Bernacchi en Larsen(16)(17), in Duitsland dat van Zahrnt(18). In Groot-Brittannië zijn er de modelcontracten van het Institute of Pur-

---

(11) Cfr. VANDENBERGHE, G., *Problemen bij automatisering, Trends*, 15 april 1980, 163 e.v.

(12) 1775 Broadway, New York, N.Y. 10019.

(13) 1331 Palmetto Avenue, Winter Park, Florida 32789.

(14) Deze bedraagt bij AMERICAN EXPRESS bvb. 4 juristen, full-time belast met computercontracten.

(15) BRANDON, D.H., en SEGELSTEIN, S., *Data processing contracts; structure, contents and negotiation*, Van Nostrand Reinhold Cy, New York, 1976 (bevat typeclausules).

(16) BERNACCHI, R.L., en LARSEN, G.H., *Data processing contracts and the law*, Little Brown & Cy, Boston 1974.

(17) Erg praktisch zijn ook: *Structuring/Negotiating computer and data processing contracts*, New York Law Journal, Law Journal Seminars Press, 1980, handboek bij een Seminar voorgezeten door HOLLMAN, S.M., en NYCUM, S.H.; *Purchasing and leasing computers and software*, Commercial Law and Practice, Course Handbook Series nr. 223, Practising Law Institute 1979, handboek bij een seminar, voorgezeten door BROOKS, D.T.

(18) Zahrnt, Chr. m.m.v. Nielsen, U., *Verdingungsordnung für Computerleistungen: V.O.C., Teil I: Die Besonderen Vertragsbedingungen für die Miete, den Kauf und die Wartung von EDV-Anlagen und -Geräten*, J. Schweitzer Verlag, Berlin, 1978.

chasing and Supply, gecommentarieerd door Sambridge (19). In Frankrijk is er de praktische blauwe gids van Inforep (20).

In eigen land is er het werk van Deschoolmeester en Vandenberghe, dat zowel de methodologie als de juridische aspecten van een computerkeuze behandelt (21).

13. Op Europees vlak tenslotte zoekt een commissie „Contractual Links”, van de Conference of European Computer User Associations (met consultatief statuut bij de E.E.G.), naar voor de gebruiker aanvaardbare standaardvoorwaarden.

2. AANSPRAKELIJKHEID

14. Met enige ironie kan worden gesteld dat ook dit een „bloeiende” tak is van het informaticarecht.

Vooreerst zijn er de aansprakelijkheidsproblemen bij automatisering.

Het typevoorbeeld van problematiek kan als volgt worden geschetst: een automatiseringsovereenkomst wordt gesloten (meestal met een contractueel beperkte aansprakelijkheid). Het geheel wordt niet operationeel hetzij omdat aan *underselling* werd gedaan (hardware biedt onvoldoende capaciteit of mogelijkheden) hetzij wegens programmeerproblemen. Dergelijke moeilijkheden doen zich zeer frequent voor (22).

Juridisch gezien is de problematiek vrij complex: er kan samenloop zijn tussen de contractuele aansprakelijkheid, aansprakelijkheid wegens verborgen gebreken, professionele aansprakelijkheid, aansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad enz... (23).

Vele problemen worden „lijdzzaam” ondergaan, vele geregeld door een minnelijke schikking, slechts weinige leiden tot procesvoering.

Dit laatste dan nog vooral in Frankrijk (24) en de U.S.A. (25).

---

(19) SAMBRIDGE, E.R., *Purchasing Computers*, Gower Press en het Institute of Purchasing and Supply, London, 1979.

(20) *Guide pour servir à la négociation d'un contrat d'équipements informatiques dans le cas d'un système d'informatique répartie*, Inforep (B.P. 105, F-78150 Le Chesnay), 1979.

(21) DESCHOOLMEESTER, D. en VANDENBERGHE, G., *De keuze van een computer*, Kluwer, Antwerpen, 1981.

(22) Cfr. VANDENBERGHE, G., *Problemen bij automatisering*, a.w., loc. cit.

(23) VANDENBERGHE, G., *De aansprakelijkheid van de computerconstructeur*, R.W., 1979-1980, 75 e.v., *Informatie*, 1978, 605 e.v.; DE LAMBERTERIE, I., *Le devoir de conseil du fournisseur et le devoir de s'informer de l'utilisateur*, *Expertises*, nr. 4, jan. 1979, blz. 4; DE LAMBERTERIE, I., *La responsabilité des fournisseurs de prestation informatique*, *Rev. Jur. Comm.*, 1979, 463.

(24) Regelmatig gepubliceerd in *Expertises* (zie onder nr. 48).

(25) Regelmatig gepubliceerd in de *Computer Law Service Reporter* (zie onder nr. 42), zie ook SCHLESINGER, *Case Digest*, a.w.

15. In ons land zijn er twee bekende gevallen. Eén betreft het slecht verwerken van gegevens door een servicebureau. Juridisch ging het om een vrij eenvoudig geval, maar de rechtbank nam de gelegenheid te baat om in uitgebreide *obiter dicta* een goed overzicht te geven van de aansprakelijkheidsproblematiek (26).

Het tweede geval is om meerdere redenen zeer interessant. De meeste automatiseringsproblemen betreffen kleinere klanten, neofieten op informaticagebied. Meestal doen de moeilijkheden zich voor op het vlak van de toepassingssoftware.

Hier integendeel was de klant een grote onderneming, met een uitgebreide eigen informaticadienst (45 pers.), en ging de betwisting over hardware en systeemprogrammatuur. In rechte werden in dit vonnis twee van de belangrijkste juridische aspecten bij automatisering behandeld: de aard van de verplichtingen van de computerconstructeur (inspannings- dan wel resultaatsverbintenis) en in het bijzonder de informatieplicht (27).

Verscheidene zaken zijn hangende.

16. Een tweede reeks problemen heeft betrekking op de aansprakelijkheid tegenover derden voor schade die zij ondergingen door de slechte werking van een computer. De algemene beginselen van het aansprakelijkheidsrecht zijn dan toepasselijk. Een bijzonder geval is dat van de beheerder van een data-base(*) voor het verstrekken van foutieve informatie (28).

17. Tenslotte kan men zich voorstellen dat ook het niet-gebruik van een computer fout kan zijn (29).

Klassiek is het voorbeeld van de ontwerper van een bijzonder ingewikkeld geconcipeerde brug die geen gebruik zou gemaakt hebben van bestaande computerprogramma's om de betonstudie te maken, met falikant gevolg (30).

Bijzonder origineel is het fictieve voorbeeld van veroordeling wegens nalatigheid van een Amerikaanse advocaat, omdat hij een belangrijk precedent niet had ingeroepen en zo een zaak verloor; precedent dat hij

---

(*) Een *database* is een geautomatiseerde verzameling van een groot aantal gegevens. Een voorbeeld: het Rijksregister.

(26) Kh. Brussel, 2 februari 1976, *Rev. de droit intell.*, 1976, 365 e.v.; *B.R.H.*, 1976, 222 e.v.

(27) Kh. Brussel, 18 februari 1980, *B.R.H.*, 1980, 377 e.v.

(28) DERENSIS, P.R., *The civil liability of data-base operators*, *The Practical Lawyer*, 1978, nr. 5, blz. 25 e.v.

(29) BIGELOW, R., *Competing Interests in Computer Law*, *C.L.S.* § 1-1, Art. 7.

(30) DE GRAAF, F., *Ars Aequi*, a.w., 538.

zeer zeker had gekend zo hij van een geautomatiseerd juridisch onderzoekssysteem(31) gebruik had gemaakt(32).

3. PRIVACY

18. De binding tussen computer en *privacy* werd eerst gemaakt in enkele ophefmakende, maar goed gedocumenteerde bestsellers: „*The assault on privacy*” van A.R. Miller, en „*Data base of Data beast*” van L.E. Groosman en D. Overkleeft(33). Voorzeker had Huxley ons reeds langer bedreigende taferelen voorgeschilderd, nieuw echter was de boodschap dat de fictie thans realiteit geworden was(34).

Dat persoonsgebonden gegevens werden bijgehouden was weliswaar niet nieuw (denk maar aan de kerkregisters...), nieuw was de door de automatisering zeer groot geworden „volatiliteit” van deze gegevens: de snelheid en de moeiteloosheid waarmee ze kunnen worden opgeslagen, bewerkt, gecopieerd, onderling gekoppeld en getransfereerd. Universeel was er consensus dat de *privacy* juridisch onvoldoende was beschermd(35).

19. In vele landen werden daarom nieuwe wetgevingen ontworpen waarin het recht op *privacy* juridisch werd geconcretiseerd. Ook tal van internationale instellingen bogen zich over de problematiek(36). De beginselen zijn als volgt, met uiteraard variaties van land tot land:

- gegevensbanken die persoonsgebonden gegevens bevatten moeten worden geregistreerd bij, en toegelaten door, een hiertoe opgericht overheidsorganisme;
- persoonsgebonden data mogen enkel worden opgeslagen zo ze relevant zijn voor het beoogde en bij de registratie opgegeven wettig doel;

(31) Zie onder nr. 32 e.v.

(32) BUCHANAN, P.H., *A lawyer of Indianapolis*, DI 4 C.L.S. § 5-1, Art. 3.

(33) MILLER, A.R., *The assault on privacy - Computer Data Banks and Dossiers*, The University of Michigan Press, Ann Harbor, 1971; GROOSMAN, L.E. en OVERKLEEFT, D. (ed.), *Data base of Data beast*, Kluwer, Deventer, 1973.

(34) Vgl. GEERAERTS, J., *De coltmoorden, thriller*, Elsevier-Manteau, Antwerpen, 1980; ARONSTEIN, C.-S., *Notre civilisation va-t-elle survivre les ordinateurs?*, J.T., 1980, 161 e.v.

(35) Voornamelijk door art. 8 E.V.R.M. en enkele specifieke wetten. Zie: VANDENBERGHE, H., *Bescherming van het privé-leven en recht op informatie via de massamedia*, R.W., 1969-1970, 1457 e.v.; VELU, J., *Le droit au respect de la vie privée*, Presses Universitaires, Namur, 1979.

(36) Centre de Recherches Informatique et Droit, Facultés Universitaires de Namur, *Banques de données, vie privée*, Notulen van het colloquium van 25 en 26 september 1979, CIEAU-CREADIF, Brussel, 1980 (met uitstekende bibliografie over computers en *privacy*); HONDIUS, F.W., *Emerging data protection in Europe*, North Holland, Amsterdam, 1975; *Personal Privacy in an information society - The report of the privacy protection study commission*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1977.

- de persoon van wie gegevens worden opgeslagen moet hierover worden ingelicht en heeft het recht foutieve gegevens te doen verbeteren;
- het transfereren van gegevens over de grenzen heen is aan voorafgaande toelating onderworpen;
- onrechtmatig gebruik van gegevens is strafbaar.

20. Het tot stand komen van tal van private en publieke netwerken welke zich aan grenzen weinig gelegen lieten, het gebrek aan coherentie tussen de bestaande wetgevingen alsmede het bestaan van „dataparadijzen” (waar gegevensbanken nog niet werden gereguleerd) maakt de nationale wetgevingen tot een anachronisme en creëert ware distorsies. „International” en „Transborder Data flow” wordt dus een fundamentele problematiek voor de toekomst(37).

21. In eigen land is men daar nog niet aan toe. België is nog steeds een dataparadijs. Weliswaar is er een wetsontwerp „Vanderpoorten”(38). Maar hierop worden van verschillende zijden amendementen voorgesteld. Dat het ontwerp dus blijft liggen heeft velerlei oorzaken, verscheidene typisch Belgisch. In het algemeen is er bij de bevolking weinig aandacht voor een dergelijke fundamentele problematiek, en dus ook niet bij de doorsnee-parlementair. Vervolgens wil men te veel regelen terzelfdertijd: de gegevensbanken, het rijksregister, de regionale informatieverwerkingscentra, afuisterapparaten, etc... Ieder vindt dus wel één aspect om het er niet mee eens te zijn.

Een fundamenteel maatschappelijk probleem wordt ook nog gepolitiseerd doordat er een taakverdeling aan wordt gekoppeld tussen het Rijksregister en de (sub)regionale verwerkingscentra(39).

Tenslotte vindt men het nodig voor de toepassing van de wet een nieuwe administratie op te richten (geraamde jaarlijkse kostprijs: 100.000.000 B.F.), en thans is reeds sprake van een nieuwe internationale administratie! Worden vele essentiële beginselen van mensenrechten in onze westerse democratieën niet efficiënt beschermd zonder specifieke administratie? Dreigen bureaucratische organismen de vrijheid, welke ze beogen te beschermen, vaak niet eerder te verstikken? En vooral: zijn de

(37) FRIESE, J., *International Data Flow*, met editorial assistance van PIPE, G.R., Studentlitteratur, Lund, Zweden, 1979 (een sensibilisatiewerk); in de U.S.A. wordt het beperken van het informatieverkeer beschouwd als een vorm van protectionisme. MC.GUIRE, R.P., *The information age is an introduction to transborder data flow*, *Jurimetrics Journal*, 1979, nr. 3, 1.

(38) Wetsontwerp van 8 april 1976, Senaat, Zitting 1975-1976, Doc. 846, nr. 1.

(39) DARDENNE, Ph., *Registre National - Les municipalités socialistes opposées au projet Maystadt*, *Ol-Hebdo*, 26 januari 1981, 30.

ingezette middelen in evenredigheid met de problematiek? Weinig Belgische gevallen van schending van de *privacy* bij middel van computer zijn bekend. Er moet een onderscheid gemaakt tussen de mogelijkheid van schending en de effectieve schendingen.

4. INTELLECTUELE EIGENDOM

22. Zeer veel reeds werd geschreven over de juridische bescherming van programma's. Meer bepaald stelt zich de vraag of de bescherming van octrooien of auteursrechten ook geldt voor computersoftware? Voor hardware stelt de problematiek zich minder scherp: niemand twijfelt eraan dat op een computer octrooi kan genomen worden(40).

Er wordt gewezen op de aanzienlijke investeringen die met het schrijven van computerprogramma's gepaard gaan. Deze moeten worden aangemoedigd. De investeerders moeten er m.a.w. zeker kunnen van zijn vergoed te zullen worden voor het gebruik dat anderen van hun investering maken(41). Zoniet zou de verspreiding van programma's verhinderd worden.

23. In ons land heerst grote rechtsonzekerheid op dit gebied, meer nog dan in de U.S.A.(42). Wat betreft octrooien immers kent de Belgische wet van 1854 geen systeem van vooronderzoek. Ieder kan dus een octrooi op een programma nemen, maar de geldigheid zal slechts uit een eventuele gerechtelijke procedure blijken.

Hierover is nog geen rechtspraak. Recente internationale verdragen sluiten programma's expliciet van octrooibeschermt uit(43). Volgens F. Gotzen, wordt de auteur van een programma voor zover aan de

---

(40) GOTZEN, F., *L'ordinateur et la propriété intellectuelle*, J.T., 1976, 90.

(41) KEPLINGER, M., *Input of copyrighted works to computer systems: the case for invisible copies*, C.L.S., Vol. 3 § 5-3, art. 4, 4 e.v.

(42) GEMGANI, M.C., *Legal protection for computer software: the view from '79*, *Rutgers Journal of Computers, Technology and the Law*, 1980, 261 e.v.; KEPLINGER, M., *The enforcement of copyrights respecting data processing systems*, te verschijnen; in opdracht van het Congres werd een bijzondere studie gemaakt: *Copyright in computer-readable works: policy impact of technological change*, M.B.S. Special Publication 500-17 U.S. Department of Commerce, Washington D.C. 1977; zie ook het overzicht van rechtspraak van SCHLESINGER, M., *Case Digest, Computer Law Journal*, 1978, 205 e.v.

(43) Europees Octrooi verdrag (München, 5 oktober 1973), art. 52, 2, c. Het Gemeenschaps octrooi verdrag (Luxemburg, 15 december 1975) stelt dezelfde voorwaarden voor octrooierbaarheid als het Europees Octrooi verdrag; beide verdragen werden in België bij wet bekrachtigd op 8 juli 1977, *B.Staatsbl.* 30 september 1970, blz. 11971 e.v.; enkel het eerste verdrag is reeds in werking.

wettelijke voorwaarden is voldaan, door de auteurswetgeving beschermd(44).

24. De juridische bescherming van programma's is nochtans niet tot de intellectuele eigendom beperkt. Er kan ook sprake zijn van oneerlijke concurrentie(45), van schending van fabrieksgeheimen(46) en zelfs van diefstal van programma's(47).

25. Tot besluit nog volgende opmerkingen. Binnen de schoot van de World Intellectual Property Organisation is een speciaal verdrag in voorbereiding ter bescherming van programma's(48).

In vele gevallen stellen zich enorme bewijsproblemen om aan te tonen dat een programma een copij is van een ander programma.

En veel belangrijker nog dan de bescherming van programma's wordt in de toekomst de bescherming van gegevensbanken (reeds volop aan de orde in de U.S.A.; cfr. ook de opkomst van de videotex(*))(49).

5. COMPUTERFRAUDE

26. Computerfraude trekt reeds geruime tijd de journalistieke aandacht(50). Niet ten onrechte, het is een van de kleurrijkste aspecten van het informaticarecht. Met een terminologie als „Data Diddling, Trojan Horse, Salami Technique, Superzapping, Trap Doors, Logic Bombs, Asynchronous Attacks, Scavanging, Data Leakage, Piggybacking en Impersonation Wire Tapping...” om de verschillende fraudetechnieken aan te duiden; met een gemiddelde opbrengst in de U.S.A. van 400.000 \$ per computerfraude, tegenover 'slechts' 15.000 \$ per ordinaire ban-

---

(*) Videotex is de verzamelnaam voor alle systemen die tot en met de kleine gebruiker in de gelegenheid stellen om, hetzij via televisie-uitzending, hetzij via het gewone telefoonnet, gegevensbanken te raadplegen (treingids, sportuitslagen, beursberichten...), of er mee te communiceren (bankrekening, inkopen...). Meer bekend dan de soortnaam videotex zijn de benaming van standaard-systemen als viewdata en teletext, of van commerciële toepassingen als Prestel en Teletekst.

(44) GOTZEN, F., *Le droit d'auteur face à l'ordinateur*, *Le Droit d'Auteur*, 1977, 15 e.v.; van dezelfde auteur: *L'ordinateur et la propriété intellectuelle*, a.w., 89 e.v.; Vgl. VERKADE, D.W.F., *Software-bescherming*, Samsom, Alphen, 1972.

(45) Art. 56 W.H.P.

(46) Art. 309 S.W.

(47) *Un informaticien en correctionnelle, Expertises*, 1978, nr. 3, 2.

(48) Bureau International de l'Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle, *Dispositions types sur la protection du logiciel*, O.M.P.I., Genève, 1978.

(49) Zie de referenties in noot 42 en 44.

(50) Bijvoorbeeld: Mc KNIGHT, G., *Computer Crime*, Michael Joseph, London, 1973.

koverval(51); met de beruchte *Equity Funding case*, een verzekeringsmaatschappij die haar aandeelhouders deed geloven dat zij 97.000 verzekeringspolissen beheerde terwijl er daarvan 60.000 fictief met computer waren gegenereerd en frauduleus werden in stand gehouden; uiteindelijk resulteerde dit in een verlies van één miljard \$ voor de betrokken aandeelhouders (52).

27. Het degelijkste werk betreffende computerfraude gaat uit van het U.S. Department of Justice(53). Het is bedoeld als een handleiding voor het bestrijden van computerfraude. Vandaar de definitie van „Computer related crime”: „Any illegal fact for which knowledge of computer-technology is essential for succesful prosecution”(54). Vandaar ook een gedetailleerde beschrijving van de gekende soorten misdrijven, de wijzen om ze te ontdekken en de juridische gronden om ze te vervolgen. Dit alles op basis van een analyse van 699 gevallen.

In de Verenigde Staten wordt een specifieke wetgeving ter beteugeling van de computerfraude voorbereid(55).

6. ANDERE PROBLEMEN

28. Vooreerst zijn er problemen van bewijsrecht: Kunnen op computer geregistreerde gegevens als bewijs worden ingeroepen?(56)

Concreet werd reeds gesteld dat een aangifte in de personenbelasting, opgesteld op computerpapier in plaats van op het door de controleur toegestuurde formulier, ongeldig is(57).

---

(51) BEQUAI, A., *White collar crime, a 20th Century Crisis*, Lexington Books, DC Heath and Cy, Lexington, Mass. 1978, 105.

(52) BEQUAI, A., *White collar crime, a.w.*, 107.

(53) *Computer Crime - Criminal Justice Resource Manual*, National Criminal Justice Information and Statistics Service, Law Enforcement Assistance Administration, U.S. Department of Justice, Washington D.C., 1977. Voor verwijzingen naar rechtspraak zie ook: NYCUM, S., *The criminal law aspects of computer abuse*, *Journal of Computers and Law*, 1976, 271 e.v.; vervolg: 1976, 297 e.v.

(54) *Computer Crime - Criminal Justice Resource Manual, a.w.*, blz. 3.

(55) *Congress goes after computer crime*, *Computer Law and Tax Report*, 1977, nr. 3, 1 e.v.

(56) CHAMOUX, F., *La preuve dans les affaires*, Litec Droit, Paris, 1980; BENDER, D., *Computer Law, Evidence and Procedure*, Matthew Bender, New York, 1978, losbladig; TEUBNER, A.L., *The computer as expert witness: towards a unified theory of computer evidence*, *Jurimetrics Journal*, 1979, blz. 275; JOHNSTON, R.L., *A guide for the proponent and opponent of computer-based evidence*, *Computer|Law Journal*, 1979, 667. Een overzicht van rechtspraak: POMERANCE, D., *Case Digest*, *Computer|Law Journal*, 1979, 749 e.v.

(57) Parlementaire vraag d.d. 6 september 1979 van Senator LUTGEN, *Bull. Vragen en Antwoorden, Senaat*, Buitengewone Zitting 1979, 833.

29. Het bewijsprobleem, maar niet het bewijsprobleem alleen, stelt zich i.v.m. Electronic Funds Transfer(*) (58). Ook hier moet alles nog gebeuren. E.F.T. is bij ons ondertussen wel gevisualiseerd in Bancontact, Mister Cash en Postomat (59).

30. De informatica gaf aanleiding tot het grootste anti-trust-geding aller tijden: United States vs I.B.M. Dit geding zou naar schatting reeds 100.000.000 \$ hebben gekost. Voor I.B.M. alleen werken meer dan 30 juristen full-time op deze case (60). Ook de E.E.G. stelt tegen I.B.M. een onderzoek in (61), en heeft thans formeel bezwaren geuit (62).

AFDELING 2

DE JURIDISCHE INFORMATICA

31. De juridische informatica is dat gedeelte van de informatica dat betrekking heeft op het recht. Het situeert zich in het bijzonder in de volgende domeinen: juridische documentatie, analyse van rechtspraak, onderwijs, en automatisering van het kantoor.

1. JURIDISCHE DOCUMENTATIESYSTEMEN

32. Een van de meest tijdrovende aspecten in het juridische werk is het opzoeken van referenties en documentatie betreffende een bepaald probleem. Een van de duurste is het bijhouden van een goede bibliotheek. Reeds vrij vroeg werd dan ook vastgesteld dat de informatica hierbij een hulpmiddel kan zijn. Wetgeving, rechtsleer en rechtspraak kunnen op computer worden opgeslagen en geraadpleegd. Men onderscheidt „full-text” systemen van „headnote” systemen naargelang de integrale tekst

---

(* *Electronic Funds Transfer* (E.F.T.) is een verzamelwoord voor systemen waarbij gelden automatisch worden overgeschreven tussen op computer bijgehouden bankrekeningen zonder dat daarbij het voorleggen van niet-magnetische bewijsstukken (als papier, telex of telegram) wordt vereist.

(58) ZIMMER, R.C. en EINHORN, T.A., *The law of electronic funds transfer*, Card Services, Chicago Ill., 1978, losbladig; FELDMAN, A.R., (Chairman), *Electronic Funds Transfer*, Commercial Law and Practice, Course Handbook Series nr. 199, Practising Law Institute, New York, z.j.

(59) VANDENBERGHE, G., *Bancontact, Mister Cash... beschrijving en juridische aspecten*, Notulen van het Congres F.B.V.I., Brussel 7-8 oktober 1980, blz. 157.

(60) Regelmatig verslag over deze case in: *Computer Law and Tax Report* (maart 1975, september 1975, oktober 1975, oktober 1977, oktober 1978, november 1978, januari 1979); zie ook COHEN, K.R., *Greyhound vs I.B.M.: price increases as a form of predatory pricing*, *Journal of Computers, Technology and Law*, 1979, 77 e.v.

(61) Persconferentie van E.E.G.-Commissaris BORSCHETTE, 25 juli 1974, Agentschap BELGA, binn/47, ce/rm.

(62) *E.G. uit bezwaren tegen IBM-handelspraktijken*, F.E.T., 24 december 1980, blz. 2.

dan wel enkel trefwoorden worden gestockeerd. Onderzoek heeft aangetoond dat het full-text systeem ontgensprekelijke voordelen biedt(63). Wel moet worden opgemerkt dat dit zeker méér waar is in de U.S.A. waar het belang van de rechtspraak veel groter is, en dat full-text systemen natuurlijk ook veel duurder zijn(64).

33. Met CREDOC v.z.w., o.l.v. E. Houtart, was België één der pioniers op het gebied van de geautomatiseerde juridische documentatiesystemen(65). CREDOC werd in 1967 opgericht door de Federatie der Notarissen en de Federatie der Belgische Advocaten, en telt onder zijn diensten in het bijzonder een juridische data-base waarin artikelen en rechtspraak uit een vijftigtal tijdschriften, alsmede een groot aantal niet gepubliceerde arresten van het hof van cassatie en de hoven van beroep, bij middel van trefwoorden en titels zijn opgenomen. Deze data-base wordt in de eerste plaats geraadpleegd door de medewerkers van CREDOC zelf, bij het beantwoorden van juridische vragen die hen tegen vergoeding kunnen worden gesteld. Sedert kort echter kunnen rechtstreekse aansluitingen via telefoonlijn op de data-base worden genomen. De aangeslotenen (thans ongeveer een dertigtal) kunnen de data-base dan zelf ondervragen en betalen enkel de gebruikte tijd.

Het Ministerie van Justitie (dat nochtans van bij de aanvang CREDOC heeft gesteund) ontwerpt een eigen data-base, vooreerst gericht op de overheidssector maar bedoeld om later ook aansluitingen toe te laten van de private gebruiker(66). Dit systeem zou *in extenso* alle wetgeving opnemen, alsmede, in samenvatting, alle arresten van de raad van state en het hof van cassatie, en een selectie uit de overige rechtspraak.

34. In vergelijking met de U.S.A., waar systemen als LEXIS en WEST-LAW niet alleen operationeel zijn maar ook op rendabele wijze gecom-

---

(63) SAGER, A.M., *An evaluation of computer assisted legal research systems for federal court applications*, Federal Juridical Center, Sept. 1977, FJC-R-77-2, deel IX *The full-text system vs the headnote system: recommandations*, blz. 121 e.v.

(64) Voor een overzicht van de verschillende bestaande systemen zie BING, J., en HARVOLD, T., *Legal decisions and information systems*, Universitetsforlaget, Oslo 1977; TAPPER, C., *Computers and the law*, Weidenfeld & Nicholson, London, 1973; HAFT, F., *Inleiding tot de juridische informatie*, S.W.U., Antwerpen, 1979; EVRIGENIS, D.J., *L'informatique appliquée aux règles de droit*, Rapport Général au Xième Congrès International de Droit Comparé, Sectie VII, Budapest 1978, Bruylant, Brussel, 1978; NYCUM, P., *Law and computers: overview update 1975*, *Law Librarian Journal*, 1975, 234 e.v.; voor een overzicht van rechtspraak over geautomatiseerde juridische documentatiesystemen zie: SCHLESINGER, R.N., *Case Digest*, *Computer/Law Journal*, 1978, 405 e.v.; HOORENS, J., *Electronische juridische informatiesystemen*, *J. Falc.*, 1979-1980, 341 e.v.

(65) STORME, M., *Data processing as applied to the law, Credoc, a Belgian experiment*, Belgisch verslag van het Xe Internationaal Congres van Rechtsvergelijking, Budapest 1978, Bruylant, Brussel, 1978, 677 e.v.

(66) *Juridische Informatica*, Ministerie van Justitie, interne nota, 4 blz.

mercialiseerd, heeft een juridisch documentatiesysteem bij ons te kampen met een dubbele handicap: België is niet alleen een klein (dus minder potentiële gebruikers), maar ook tweetalig land.

Ongetwijfeld staat een juridisch opzoekingsstelsel hier nog een grote toekomst te wachten. Daartoe zal het echter moeten opengesteld worden voor meer *on-line* aansluitingen (zodat de gemiddelde prijs per opvraging kan dalen), en moet het ook op centrale plaatsen (bibliotheken van balies en rechtsfaculteiten) ter beschikking worden gesteld. Meer en meer moet ook naar full-text worden overgeschakeld. Tenslotte lijkt hier ook geen plaats voor meerdere systemen.

2. ANALYSE VAN RECHTSPRAAK

35. Dank zij de informatica is het thans doenbaar geworden de rechtspraak statistisch te analyseren. Zulks laat toe de homogeniteit in de rechtspraak te toetsen, de onderliggende motivering van de uitspraken te achterhalen en niet in het minst een statistische projectie te maken van de te verwachten uitspraak in een toekomstig geding.

Dergelijk onderzoek komt de uniformiteit der rechtspraak en de rechtszekerheid ten goede. Zij laat de raadslieden toe om beter advies te geven.

36. Toepassingen ervan zijn te vinden in het strafrecht(67), in het arbeidsrecht(68), in het bouwrecht(69) en verkeersrecht(70).

Ongetwijfeld zijn er nog vele onderzoeksmogelijkheden op dit gebied.

3. ONDERWIJS

37. De computer als hulpinstrument voor het rechtsonderwijs biedt een dubbele mogelijkheid(71).

---

(67) NIBLETT, B. en BORCHAM, J., *Cluster analysis in Court*, C.L.S., DI 4 § 5-4.2 Art. 4, *The Criminal Law Review*, 1976, 175.

(68) CLAEYS, Th., *Les délais de préavis et l'informatique*, J.T.T., 1971, 225 en 1976, 349; VANDENBERGHE, G., *Berekening van opzeggingstermijnen voor bedienden*, T.S.R., 1977, 198 e.v.; van dezelfde auteur: *Evaluatie van formules ter berekening van opzeggingstermijnen voor bedienden*, T.S.R., 1978, 186.

(69) HAAR, C.M.; SAWYER, J.P.; CUMMINGS, S.J., *Computerpower and legal reasoning: a case study of judicial decision prediction in zoning amendment cases*, *American Bar Foundation Research Journal*, 1977, 651 e.v.

(70) BLOEMBERGEN, A.R.; HESS-VAN HOVEN, J.C.; VINKE, P.; VAN WERSCH, P.J.M., *Duizend botsingen - Een kwantitatieve analyse van civiele rechtbankvonnissen in verkeerszaken*, Kluwer, Deventer, 1972.

(71) BURRIS, R.; KEETON, R.E.; LANDIS, C.P.; PARK, R., *Teaching law with computer - a collection of essays*, Educum Series in Computing and Telecommunications in Higher Education 2, Westview Press, Boulder Colorado, 1979; PARK, R. en BURRIS, R., *Computer aided instruction in law: theories, techniques and trepidations*, *American Bar Foundation Journal*, 1978, 1 e.v.

In de eerste plaats laat de computer toe geïndividualiseerd onderricht te geven.

Nadat op de terminal een bepaald onderwerp wordt weergegeven worden vragen gesteld aan de student. In functie van de antwoorden die hij zal intoetsen, wordt hetzij overgegaan tot een volgend onderwerp, hetzij teruggegrepen naar deze delen die blijkbaar niet begrepen werden. Het spreekt vanzelf dat de hulp die de computer hier biedt analoog is voor het onderwijs van elke wetenschap.

38. Een tweede mogelijkheid bestaat er in om via computer bepaalde *cases* weer te geven waar de student dan zijn evaluatie moet over geven. Een gans verhaal kan worden gesimuleerd.

Deze mogelijkheid laat toe het onderwijs niet alleen geïndividualiseerd te maken maar ook praktijkgericht: de theoretische kennis van de student wordt op haar paraatheid getoetst en zo nodig bijgevuld.

Deze tweede mogelijkheid lijkt bijzonder interessant. De computer kan aldus wellicht de lage begeleidingsratio's per student in enige mate compenseren, al is de computer vanzelfsprekend ook niet gratis(72).

Geld en tijd kan gewonnen worden door gebruik te maken van bestaande software die specifiek op onderwijs is gericht en waar nog enkel de gegevens moeten worden ingebracht(73).

4. AUTOMATISERING VAN HET KANTOOR

39. De opkomst van de tekstverwerking en de burotiek(*) heeft de informatica ook binnen de mogelijkheden van het klein juridisch kantoor gebracht(74). Zulks niet alleen voor wat de boekhouding en facturatie betreft, ook en in het bijzonder voor de tekstverwerking.

Het juridische werk karakteriseert zich o.m. door het grote volume aan teksten dat wordt verwerkt, en door het feit dat veelal dezelfde, al dan niet verbeterde teksten worden gebruikt.

(*) Met *burotiek* bedoelt men het geheel van activiteiten dat er op gericht is om, in het bijzonder met behulp van elektronische apparatuur, de produktiviteit en de communicatie in de administratieve functie van een organisatie te verbeteren.

Tekstverwerking is een der instrumenten van de burotiek: het typen geschiedt op een geautomatiseerd systeem. De typist(e) creëert en bewaart de teksten op een gegevensbestand, en beschikt over een aantal hulpfuncties die toelaten de tekst sneller te typen, te corrigeren en te reproduceren, en mooier af te werken.

(72) PARK en BURRIS, a.w.: van 1 dollar per uur tot 20 dollar per uur in *time sharing*.

(73) Ook bij ons beschikbaar in time-sharing is de software van C.D.C.: „PLATO”, Control Data, *Plato, System overview*, C.D.C., Minneapolis, 1976.

(74) Zie onder nr. 45 en 57.

Het gebruik van de informatica en de speciaal ontwikkelde programma's laat niet alleen een aanzienlijke tijdsbesparing toe, maar verhoogt ook de kwaliteit van de dienstverlening.

5. ANDERE PROBLEMEN

40. Over de invoering van de computer in de overheidssector stelt men fundamentele vragen nopens de rechtsorde. Vormt de automatisering door de uitvoerende macht van de administratieve operaties in de rechterlijke macht geen bedreiging voor de onafhankelijkheid van deze laatste? Kan worden aanvaard dat de zittende magistratuur moet gebruik maken van een juridisch documentatiesysteem dat werd opgezet en beheerd door de staande magistratuur, of door de uitvoerende macht (75)?

AFDELING 3

TIJDSCHRIFTEN

41. Meerdere tijdschriften zijn aan computer en recht gewijd.

1. COMPUTER LAW SERVICE (C.L.S.) (76)

42. Dit monumentale (en dus ook dure) werk van niet minder dan 5000 bladzijden, wordt regelmatig aangevuld en kan dus als tijdschrift worden beschouwd. Uitgever is R. Bigelow, een van de meest vooraanstaande specialisten op het gebied.

De Computer Law Service bestaat uit twee grote delen: „Articles”, waarin een groot aantal artikelen worden overgenomen (strikt juridische zowel als meer praktijkgerichte) die aan computer en recht zijn gewijd (met voorrang voor het informaticarecht); en „Reporter” waarin alle Amerikaanse rechtspraak die op de informatica betrekking heeft in extenso wordt gepubliceerd.

---

(75) Deze problematiek wordt onderzocht door Prof. J. CHANDLER van het Computers in Law Institute aan de George Washington University, te Washington D.C.

(76) *Computer Law Service*, Callaghan & Cy, 6141 North Cicero Av., Chicago Ill. 60646.

2. COMPUTER/LAW JOURNAL (77)

43. Dit vrij recente tijdschrift gaat uit van de University of Southern California en is uiterst degelijk. Het karakteriseert zich doordat met themanummers wordt gewerkt. Per thema wordt telkens ook een overzicht van rechtspraak gegeven en een bibliografie. Zowel het informaticarecht als aspecten van juridische informatica worden behandeld.

3. COMPUTER LAW AND TAX REPORT (78)

44. Dit tijdschrift, eveneens uitgegeven door R. Bigelow, heeft als ondertitel „An information and intelligence service for computer users and their professional advisers”. Het is dus eerder een „newsletter” bedoeld om de niet-jurist die met problemen van informaticarecht wordt geconfronteerd, geïnformeerd te houden.

4. COMPUTERS AND LAW (79)

45. Dit is het tijdschrift van de Britse Society for Computers and Law (zie onder, nr. 57). Het is integraal gewijd aan de juridische informatica, en als dusdanig is het vrij uniek van opzet. In het bijzonder de automatisering van het kantoor en de juridische documentatiesystemen komen aan bod.

5. COMPUTER NEGOTIATIONS REPORT (CN REPORT) (80)

46. Uitgegeven door J. Auer, een der befaamdste specialisten in computercontractonderhandelingen, is ook dit tijdschrift op de manager gericht. Deze aspecten van het informaticarecht die praktisch belang hebben voor EDP-verantwoordelijken en hun raadgevers worden in begrijpelijke taal besproken. Ook wordt heel wat aandacht besteed aan de te volgen onderhandelingsstechniek.

---

(77) *Computer/Law Journal*, Center for Computer/Law, University of Southern California, Los Angeles, California.

(78) *Computer Law and Tax Report*, Warren, Gorham & Lamont Inc., 210 South Street, Boston Ma 02111.

(79) *Computers and Law*, The Journal of the Society for Computers and Law, 11, High Street, Milton near Abingdon, Oxon. OX144ER, Engeland.

(80) *C.N. Report*, International Computer Negotiations Inc. 1331 Palmetto Ave, Winter Park, Fl 32789.

6. DATENVERARBEITUNG IN RECHT (DVR)(81)

47. Ondertitel: „Archiv für die gesamte Wissenschaft der Rechtsinformatik, der Rechtskybernetik und der Datenverarbeitung in Recht und Verwaltung”.

Dit vrij internationaal gericht tijdschrift van hoog wetenschappelijk niveau richt zich voornamelijk op problemen van juridische informatica en *privacy*.

7. EXPERTISES(82)

48. Deze „Mensuel du Droit de l'Informatique”, uitgegeven door D. Duthil, is het enige Europese tijdschrift van Informaticarecht. Het is een forum waar juristen en informatici elkaar vinden. Het publiceert uitvoerig (de Franse en de weinige Belgische) rechtspraak, maar doet dit jammer genoeg niet *in extenso*.

Rond dit tijdschrift werden ook de eerste Internationale Congressen van Informaticarecht georganiseerd (Genève 1978, Parijs 1980).

8. INFORMATICA E DIRITTO(83)

49. Dit tijdschrift, dat sedert 1974 wordt uitgegeven door de Italiaanse „Consiglio Nazionale delle Ricerche” verschijnt viermaal per jaar en is van hoogstaand wetenschappelijk niveau. Jaarlijks worden twee nummers gewijd aan de juridische informatica, de overige twee bevatten een bibliografie over het recht en de informatica.

9. JURIMETRICS JOURNAL(84)

50. Dit tijdschrift kent een groot prestige daar het uitgaat van de American Bar Association, Section of Science and Technology.

Oorspronkelijk gewijd aan computer en recht, ging het zich later interesseren voor alle raakpunten tussen positieve wetenschap en recht. Jurimetrics Journal bevat veel aktualiteitsnieuws en korte, maar zeer degelijke artikelen.

---

(81) *Datenverarbeitung in Recht*, J. SCHWEITZER Verlag, Berlin.

(82) *Expertises*, 55, Bd. de la Villette 10 A5, 75010 Paris.

(83) *Informatica e Diritto*, Via Paniciatichi 56/16, 50127 Firenze.

(84) *Jurimetrics Journal*, American Bar Association, 1155 East Goth Street, Chicago Ill. 60637.

10. TRANSNATIONAL DATA REPORT (TDR) (85)

51. Dit „International Report on Information Politics and Regulations” verschijnt sedert 1977 achtmaal per jaar. Zonder wetenschappelijke presenties, maar *up to date* en volledig voor al hetgeen geschiedt op het gebied van de *privacy*.

11. RUTGERS JOURNAL ON COMPUTERS TECHNOLOGY AND THE LAW (86)

52. Een degelijk tijdschrift, een van de eerste in het domein. Uitgaande van de Rutgers-University zijn het ook meestal stafleden en studenten van deze universiteit die er in schrijven. Gewijd aan alle aspecten van het Informatica-en-Recht-domein.

12. THE JOURNAL ON LAW AND COMPUTER TECHNOLOGY (87)

53. Dit tijdschrift wordt uitgegeven door het „World Peace trough Law Center” dat in 1960 door Ch. Ryan werd opgericht. Van bij de aanvang was een sectie „Law and Computer Technology” voorzien.

Alle aspecten van recht en informatica komen aan bod.

Dit tijdschrift karakteriseert zich door zijn ruime internationale verspreiding, ook in de ontwikkelingslanden.

AFDELING 4

VERENIGINGEN

54. In vele landen zijn advocaten met interesse voor het Informatica en Recht-domein binnen de balie, in daarin gespecialiseerde werkgroepen georganiseerd. Ook verenigingen van informatici kennen vaak dergelijke werkgroepen.

In het hiernavolgend overzicht worden enkel gespecialiseerde verenigingen vermeld.

55. *De Association pour le Développement de l'Informatique Juridique* (A.D.I.J.) (88) werd in 1970 gesticht door vooraanstaande Franse juristen

---

(85) *Transnational Data Reporting Service*, P.B. 6152, 1005 E.D. Amsterdam.

(86) *Rutgers Journal on Computers, Technology and the Law*, Rutgers School of Law, 15 Washington Street, Newark NY. 07102.

(87) *The Journal of Law and Computer Technology*, World Association of Lawyers, Section on Law and Computer Technology, World Peace Through Law Center, 1000 Connecticut Av., N.W. Washington DC, 20036 U.S.A.

(88) A.D.I.J., 156 bd. Pereire, 75017 Paris.

en informatici. Deze vereniging interesseert zich aan de juridische documentatiesystemen enerzijds, aan de automatisering van het juridisch kantoor anderzijds. De vereniging richt hierover jaarlijks studiedagen in en geeft een gestencild bulletin uit „L'informatique Juridique”.

56. *De Computer Law Association* (89) werd opgericht in 1972 en groepeerd thans ongeveer 250 juristen uit voornamelijk de U.S.A. en Canada. Deze vereniging interesseert zich voor het informaticarecht. Tweemaal jaarlijks worden studiedagen georganiseerd over bepaalde onderwerpen. Deze worden telkens *in extenso* genoteerd, en de notulen worden toegestuurd aan alle leden. Daarnaast worden ook regionale bijeenkomsten gehouden.

57. *De Society for Computers and Law* (90), werd opgericht in 1973. Zij groepeerd voornamelijk Britse juristen en informatici, met interesse voor de juridische informatica. De vereniging publiceert het tijdschrift „Computers and Law” (zie boven, nr. 45). Ze organiseert ook studiedagen en stelt een bibliotheek ter beschikking van haar leden.

58. *De Belgische Vereniging voor Informaticarecht* (B.V.I.R.) (In het Frans: Association Belge du Droit de l'Informatique - A.B.D.I.) (91) werd opgericht in 1979 en stelt zich tot doel juristen te groeperen met bijzondere kennis, ervaring en interesse voor het informaticarecht. Door regelmatige contacten wil de vereniging de ervaringsuitwisseling tussen haar leden en hun kennis van het informaticarecht bevorderen. Om zulks toe te laten wordt het ledenaantal beperkt. Thans telt de vereniging ongeveer 40 leden; ongeveer één derde is advocaat, één derde is bedrijfsjurist, het overige derde is verbonden aan de Universiteit.

AFDELING 5

UNIVERSITAIR ONDERWIJS

59. Aan de meeste *Amerikaanse Rechtsfaculteiten* worden cursussen of seminaries ingericht over recht en computer. Meestal worden informaticarecht en juridische informatica in één geïntegreerde cursus behandeld.

---

(89) Computer Law Association Inc., 1616 H. Street, N.W. Washington D.C. 20006.

(90) Society for Computers and Law, 11 High Street, Milton near Abingdon, Oxon, OX14 4ER, Engeland.

(91) Belgische Vereniging voor Informaticarecht, S.P.S.O., Rijksuniversiteit Gent, St.-Pietersnieuwstraat 49, 9000 Gent.

Onder de voornaamste citeren wij: de Stanford Law School (J.E. Leininger); de Harvard Law School (A.R. Miller); de Boston University School of Law (R. Freed); de Cornell University (R.S. Pasley); het University of Southern California Law Center (Computer Law Institute, J. Wiley), het National Law Center van de George Washington University (Computers in Law Institute, J.P. Chandler, J. Banzhaf III) en de Rutgers University School of Law.

Ook aan de befaamde Sloan School of Management (Massachusetts Institute of Technology) wordt een cursus „Information Systems and Law” gedoceerd (J.A. Meldman).

60. Door de *Raad van Europa* werd aanbevolen meer aandacht te besteden aan het universitair onderwijs over informatica en recht(92). Een typecursus van 40 u. wordt voorgesteld. De lidstaten worden opgeroepen om het onderzoek en de permanente vorming op dit domein aan te moedigen.

61. Aan de Universiteit van Montpellier in *Frankrijk* wordt onder leiding van Professor Catala een „doctorat de 3ème cycle” gedoceerd dat het „diplôme d'études approfondies de droit de l'informatique et d'informatique juridique” verleent. Jaarlijks volgen een twintigtal juristen dit programma, vergelijkbaar met een speciale licentie van bij ons(93).

Vermeldenswaard is ook het Centre de Documentation Sciences Humaines (CDSH), dat alle publikaties opvolgt over informatica en recht en dat hierover een semestriële bibliografie uitgeeft. De individuele onderzoeker kan er terecht voor raadpleging van de bibliotheek of van de data-base met de bibliografie(94).

62. Baanbrekend werk verrichtte ook het „Norwegian Research Center for Computers and Law”, verbonden aan de Rechtsfaculteit van de Universiteit van Oslo, Noorwegen. Vermaarde onderzoekers, als J. Bing en K. Selmer, zijn verbonden aan dit centrum.

Aan de „Stockholms Universitet” wordt de „Arbetsgrupper för A.D.B. och Juridik” geleid door P. Seipel. Juridische Informatica is een verplicht onderdeel van het Zweedse rechtscurriculum.

---

(92) *Recommandation n° R (80)3 du Comité des Ministres aux états membres concernant l'enseignement, la recherche et la formation en matière informatique et droit*, aangenomen door het Comité van Ministers in de Raad van Europa op 30 april 1980.

(93) I.R.I.T.I.J., Université de Montpellier I, 39, rue de l'Université, 34060 Montpellier Cedex.

(94) C.D.S.H., 54, bd. Raspail, 75270, Paris Cedex 06.

63. *In eigen land* doceert Professor M. Storme sedert 1970-1971 een cursus Jurimetrie aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit te Gent.

In deze cursus worden zowel het informaticarecht als de juridische informatica behandeld.

Aan de Vrije Universiteit te Brussel doceert Professor Raes een cursus „Juridische Informatica”.

Aan het managementcentrum van de RUG, het Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek, werd reeds drie maal een cursus „Computermanagement” georganiseerd waarin ook de contractuele en aansprakelijkheidsproblemen uitvoerig worden behandeld, en dit bij middel van een case.

Aan de Facultés Universitaires Notre Dame de la Paix te Namen heeft de „Equipe Interdisciplinaire Droit-Institut d’Informatique” (thans Centre de Recherches Informatique et Droit), voortreffelijk werk verricht, in het bijzonder door de organisatie van de studiedag „Banques de données, Entreprises - vie privée” (95). Aan de faculteit economie van deze universitaire instelling werd op analoge wijze als aan de RUG een seminarie „Computermanagement” ingericht.

BESLUIT

64. De informaticus kan het informaticarecht niet langer ignoreren. Verwaarloost hij er kennis van te nemen dan wordt hij daar, niet zelden na een onaangename ervaring, toch toe gedwongen. Schrijnend is het zo hij dan geen beroep kan doen op een jurist die het informaticarecht beheerst en die in de taal van de informaticus met hem kan converseren.

Ook voor de informatica als hulpwetenschap van het recht zijn nog grote mogelijkheden weggelegd. De jurist die zich zulks realiseert kan de kwaliteit van zijn diensten ten zeerste verhogen. Niet alleen kan de efficiëntie erdoor worden verhoogd, maar ook de effectiviteit.

„Informatica en recht” blijkt dus een uitermate rijk domein. Bepaalde aspecten werden reeds uitvoerig bestudeerd, andere zijn nog onontgonnen. Het belang ervan zal zeker niet afnemen, integendeel. Een pluridisciplinaire kennis en ervaringsuitwisseling is nochtans noodzakelijk.

---

(95) Zie boven, noot 36.

SOMMAIRE

L'INFORMATIQUE ET LE DROIT. UNE VUE D'ENSEMBLE

Le présent article se propose de donner un aperçu des différents points de contact entre l'informatique et le droit. Sur chaque point, il esquisse la problématique et mentionne les références des principales sources documentaires.

Une distinction est opérée entre deux domaines: il y a, d'une part, *le droit de l'informatique* où se trouvent examinés les problèmes juridiques posés par l'informatique et, d'autre part, *l'informatique juridique* où sont étudiées les possibilités que l'informatique peut offrir au droit. Pour regrouper les deux domaines on utilise fréquemment le terme « *jurimétrie* ». Le jurimétrie requiert chez ceux qui la pratiquent, la connaissance à la fois de l'informatique et du droit.

Une première partie est consacrée à l'examen des différents aspects du *droit de l'informatique*. Il y a d'abord les problèmes contractuels, en particulier ceux qui naissent du fait que les contrats-types utilisés lors de l'acquisition d'ordinateurs définissent le plus souvent de manière incomplète l'objet du contrat ainsi que les droits et obligations des parties contractantes. Lorsque surgissent des difficultés se posent alors des problèmes de responsabilité.

L'automatisation de fichiers contenant des données personnelles a sensibilisé chacun à la nécessité d'une meilleure protection de la vie privée et a donné lieu à des initiatives législatives.

Avec l'informatique s'est développée une nouvelle forme de criminalité: la fraude à l'ordinateur. Quelques cas spectaculaires ont conduit à un examen critique des procédés existants de détection et de répression. D'autres aspects du droit de l'informatique se retrouvent notamment dans le droit de la preuve (par ex. en matière d'argent électronique) et dans le droit anti-trust (procédures contre I.B.M.).

Dans *l'information juridique* sont successivement abordés les aspects suivants: l'automatisation des systèmes de documentation juridique dans le but d'améliorer l'accessibilité des sources de droit que sont la législation, la jurisprudence et la doctrine; l'analyse statistique de la jurisprudence dans un but d'interprétation ou de prospective; l'enseignement du droit à l'aide d'ordinateurs avec la possibilité de procéder à des simulations et à une plus grande individualisation; l'automatisation des bureaux juridiques.

L'article donne ensuite un aperçu des associations et périodiques qui sont consacrés à un ou plusieurs de ces aspects, ainsi que de la place conquise par la jurimétrie dans les *universités*.

L'article se termine sur la constatation qu'en dépit de l'importance croissante de tous ces aspects, à ce jour, plusieurs d'entre eux n'ont pas encore été suffisamment étudiés.

SUMMARY

INFORMATICS AND THE LAW: A SURVEY

This article gives a survey of the areas where informatics and the law overlap. In each case, the problem is set out and the most important sources are quoted.

The distinction is made between two areas: computer law, which analyses the legal problems posed by informatics, and legal informatics, which examines the possible solutions which informatics may bring to the law.

Both areas are normally covered by the general term "jurimetrics", the practitioners of which require a knowledge of informatics as well as the law.

First, the different aspects of computer law are dealt with. There are problems of contract law, particularly since in most cases the standard contracts which are fed into the computer give inadequate details on the rights and duties of both parties. If difficulties arise on this account, problems of liability arise.

Computerising elements which contain data of a personal nature aroused the awareness that a greater degree of protection was needed, and prompted legislative initiatives. Informatics also give rise to a new type of crime: computer fraud. A number of spectacular cases prompted a more critical approach to existing methods of detection and punishment. Other aspects of computer law can be found in the law of evidence (e.g. as regards electronic money) and in anti-trust law (cases brought against IBM).

The field of legal informatics presents the following aspects: automation of legal documentation systems, aimed at making the sources of the law (legislation, case law and jurisprudence) more readily available; statistical analysis of court decisions with a view to predicting trends; the teaching of law with the aid of computers with the possibility of creating fictional cases and adopting a more individual approach; automation of the law firm.

This is followed by a presentation of the societies and periodicals which are devoted to one or more of these aspects and of the status of jurimetrics at universities.

The survey concludes by establishing that in spite of the increasing importance of all these aspects, a number of them have as yet been insufficiently analysed.

ZUSAMMENFASSUNG

ELEKTRONISCHE DATENVERARBEITUNG UND RECHT, EINE ÜBERSICHT

In diesem Artikel wird über die verschiedenen Berührungsebenen zwischen der EDV einerseits und dem Recht andererseits eine Übersicht gegeben. Die jeweilige Problematik wird angedeutet und nach den jeweils wichtigsten Quellen wird verwiesen.

Zwei Teilgebiete werden unterschieden: das *EDV-Recht*, das die juristischen Probleme die durch die Datenverarbeitung gestellt werden, erforscht, und die *juristische Informatik* die die Möglichkeiten erforscht die die Datenverarbeitung dem Recht zu bieten hat.

Als umfassender Begriff für beide Gebiete wird meistens die Bezeichnung Jurimetrie verwendet. Von ihren Praktikern erfordert sie die Kenntnis sowohl der EDV wie des Rechts.

Zunächst werden die verschiedenen Teilaspekte des EDV-Rechts behandelt. Es gibt die vertragsmässigen Fragen, besonders weil die bei Ankauf von EDV-Apparaten üblichen Normalverträge den Gegenstand und die Rechte und Pflichten der kontrahierenden Parteien in ungenügender Masse bestimmen. Ergeben sich dann Schwierigkeiten, dann stellt sich die Frage der Haftung.

Das Automatisieren der personsgebundenen Datensammlungen lenkte die Aufmerksamkeit auf die Unentbehrlichkeit einer besseren Beschützung des Privatlebens und veranlasste also eine gesetzgebende Initiative. Mit der Datenverarbeitung entstand auch eine neue Form der Kriminalität: EDV-Fraude. Einige aufsehenerregende Fälle veranlassten eine kritische Betrachtung der existierenden Formen der Detektion und der Zügelung. Andere Aspekte des EDV-Rechts findet man u. a. im Beweisrecht (z.B. im Zusammenhang mit elektronischem Geld) und im Kartellrecht (Prozesse gegen IBM).

In der juristischen Informatik behandelt man folgende Aspekte: die Automatisierung juristischer Dokumentationssysteme die eine bessere Zugänglichkeit der Rechtsquellen-Gesetzgebung, der Rechtspflege und der Rechtslehre beabsichtigt; das statistische Analysieren der Rechtspflege mit erklärender mehr als mit vorhersagender Absicht; das Unterrichten des Rechts mit Hilfe der EDV, die Simulationen und grössere Individualisierung ermöglicht; das Automatisieren des juristischen Büros.

Weiter werden Vereine und Zeitschriften vorgestellt die sich einer oder mehreren dieser Aspekte widmen, sowie die Stellung die sich die Jurimetrie an der Universität erworben hat.

Geendet wird mit der Feststellung, dass trotz der zunehmenden Bedeutung all dieser Aspekte manche bis heute noch ungenügenderweise erforscht werden.